

УДК 821.161.2'366.5

DOI 10.31494/2412-933X-2019-1-8-135-145

ALTERNATIVENESS FORMS OF FEMININE NOUNS IN THE NEGATIVE CONSTRUCTIONS OF MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

ВАРІАНТНІ ФОРМИ ІМЕННИКІВ ЖІНОЧОГО РОДУ В ЗАПЕРЕЧНИХ КОНСТРУКЦІЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

VALENTYNA YUNOSOVA,

Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor

<https://orcid.org/0000-0001-6178-1291>

yunosova@i.ua

*Berdiansk State Pedagogical
University*

✉ 4 Schmidta St.,

*Berdiansk, Zaporizhzhia region,
71100*

ВАЛЕНТИНА ЮНОСОВА,

кандидат філологічних наук,
доцент

*Бердянський державний
педагогічний університет*

✉ вул. Шмідта, 4

*м. Бердянськ, Запорізька обл.,
71100*

Original manuscript received March 07, 2019

Revised manuscript accepted April 12, 2019

ABSTRACT

The article deals with the problem of the interaction alternativeness of case's forms and derivative cases in negative constructions, which is relevant for modern Ukrainian linguistics. The difficulty of distinguishing between the two variants of case of the feminine gender; therefore, the purpose of the work was to identify and analyze the use of the aforementioned forms in negative constructions of the Ukrainian language at the beginning of the twenty-first century in a publicistic discourse. The material used for research were negative constructions (1200 units), founded in modern Ukrainian periodicals.

*The article analyzes the formal and lexical-semantic features of the application used in the transitive verb with a negative part *не*, as well as characterizes the types of syntactic constructions with negation and reveals the tendencies in the use of variant case forms of the feminine gender nouns.*

*At the end of the twentieth – early XXI century in all functional styles of the Ukrainian literary language dominance in negative structures of nouns in the generic case was revealed. Some linguists consider that using accusative forms is violation of grammatical rules of the Ukrainian language. However, a solid selection of negative constructions from the publicistic texts at the beginning of the XXI century has witnessed the predominance of forms of the essential case of nouns of the feminine gender. According to the statistical analysis of the collected material on the choice of one of the variant forms, in addition to the position of the noun relative to the transitive verb with a part *не*, also influence other factors, in particular lexical-grammatical and grammatical values of nouns, as well as the type of verb. It is typically that the names of the creatures, nouns with a specific meaning, as well as nouns of the first*

abdication (to avoid homonymy forms of generic singularity and the derivative set) acquire the forms of the accusative in negative constructions. Significant advantage is found in the case of constructs, where the case form of the noun is subordinated to the infinitive, separated from the negative part by the words that are part of the predicate. In generic case, for the most part, nouns are used for the third abbreviation, as well as abstract names.

Key words: *alternativeness, case form, noun, genitive case, accusative, перехідне verb, negative constructions.*

Проблема розмежування родового та знахідного відмінків у заперечних конструкціях є актуальною для сучасного українського мовознавства. У багатьох лінгвістичних дослідженнях здійснено спроби виявити чинники, що впливають на вибір однієї з форм, та висловлено рекомендації щодо їхнього вживання [Беляєв, 1980; Вихованець, 1967; Іванович, 2004; Колібаба, 2014 та ін.]. Нашу увагу привернули формальні та лексико-семантичні особливості додатка, вживаного при перехідному дієслові із заперечною часткою *не*. Адже вибір відмінкової форми іменника залежить від лексичних і граматичних значень обох компонентів. Труднощі розмежування акузатива і генітива в заперечних конструкціях стосуються насамперед іменників жіночого роду – назв істот та неістот [Колібаба, 2014: 89], що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета роботи – виявити та проаналізувати вживання форм родового і знахідного відмінків іменників жіночого роду в заперечних конструкціях української мови початку ХХІ ст. у публіцистичному дискурсі.

Матеріалом для дослідження слугували заперечні конструкції (1200 одиниць), зафіксовані в сучасних періодичних виданнях України.

В україністиці маємо суперечливі твердження про вживання форм родового і знахідного відмінків у заперечних конструкціях. У 60-х рр. ХХ ст. І. Вихованець убачав основні лінії розвитку заперечних конструкцій у поширенні форми знахідного відмінка та розмежуванні функцій родового і знахідного [Вихованець, 1967: 72], а пізніше вчений підтвердив свою думку: “На сучасній стадії розвитку української мови знахідний об’єкта дедалі більше проникає у заперечні конструкції, де домінує родовий відмінок” [Вихованець, 2004: 209]. Ю. Беляєв, досліджуючи проблему паралельного функціонування родового та знахідного відмінків у заперечних конструкціях української мови у 80-х роках, також констатував активізацію знахідного відмінка, особливо в науковому та розмовному стилях, указував на широке проникнення його навіть в російське мовлення в Україні [Беляєв, 1980: 80–83].

Наші спостереження, що були здійснені на мовному матеріалі ІІ пол. ХХ ст., підтверджували тенденцію до активізації знахідного відмінка, але здебільшого серед іменників жіночого роду [Юносова, 2003: 79].

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в усіх функціональних стилях української літературної мови засвідчено домінування в заперечних конструкціях іменників у родовому відмінку [Іванович, 2004: 113; Колібаба, 2014: 89–90].

Деякі лінгвісти вважають уживання в заперечних конструкціях форми знахідного відмінка порушенням граматичних норм української мови, її гармонійності [Авраменко, 2017; Караванський, 1994; Пазуняк, 1997; Фаріон, 2013]. На їхню думку, вислови *не викликає довіру, не звернув на це увагу, не купив книгу, не чути промову, ми не припинемо боротьбу, відповідь на це не знаходили 4 місяці* є неправильними. У них пропонують уживати тільки форми родового відмінка: *не викликає довіри, не звернув на це уваги, не купив книги, не чути промови, ми не припинемо боротьби, відповіді на це не знаходили 4 місяці* тощо [Авраменко, 2017: 146–147; Фаріон, 2013: 321]. Н. Пазуняк звернула увагу на порушення цих норм у публіцистиці: “Об’єкт при запереченні ставиться переважно в родовому відмінку. У сучасних журналістів, майже без винятку, при запереченні натрапляємо на форму знахідного відмінка, що вражає слухача чи читача” [Пазуняк, 1997: 100–101].

Суцільна вибірка заперечних конструкцій із текстів публіцистики початку ХХІ ст. засвідчила переважання форм знахідного відмінка іменників жіночого роду – 62%, проте необхідно звернути увагу на специфіку вживання варіантних форм залежно від їхніх лексико-граматичних особливостей і позицій відносно перехідного дієслова із заперечною часткою *не*.

Відомо, що родовий і знахідний відмінки вживаються в заперечних конструкціях двох типів: 1) родовий і знахідний безпосередньо залежать від дієслова із заперечною часткою *не*; 2) родовий і знахідний залежать від інфінітива, якому передують дієслова або предикативні прислівники чи присудкові слова із заперечною часткою *не*.

Розглянемо безпосередню залежність відмінків іменників від дієслів з часткою *не* (надалі – І тип). У цьому типі залежно від позиції іменника щодо дієслова виділяємо два різновиди: 1) НЕ + дієслово + іменник у родовому чи знахідному відмінку (постпозиція); 2) іменник у родовому чи знахідному відмінку + НЕ + дієслово (препозиція).

Більш поширеним є перший різновид заперечних конструкцій, у якому співвідношення між формами родового і знахідного відмінків іменників жіночого роду майже однакове – відповідно 51: 49%. У другому різновиді переважають форми знахідного відмінка – 58% (див. табл. 1).

	родовий відмінок	знахідний відмінок
I різновид (постпозиція)	51%	49%
II різновид (препозиція)	42%	58%

Таблиця 1. Співвідношення варіантних відмінкових форм іменників жіночого роду в заперечних конструкціях I типу

Мова публіцистики засвідчила широку варіативність обох форм: *Зараз телебачення не показує правду про блокаду* (“Газета по-українськи”, 20.02.2017); *Бо жоден кінофільм, жодна книга не*

відтворюють... всієї правди про неї (“Українське слово”, 09.09.2006); ...на старі будівлі за бетонною огорожею ніхто **не звертає уваги** (“Вечірній Київ”, 24.01.2007); ...київський міський голова доручив районній владі вирішити проблему, на яку **не звертало увагу** попереднє столичне керівництво (“Експрес”, 30.10–06.11.2008); Зміна АТО на операцію Об’єднаних сил **не змінить ситуації** на Донбасі й не пришвидшить закінчення бойових дій (“Газета по-українськи”, 15.03.2018); З нашого боку було промахом **не попередити** подібну **ситуацію** (“Газета по-українськи”, 14.03.2017); Українська офіційна делегація **не бере участі** у Венеційському кінофорумі (“Експрес”, 29–30.08.2008); Ці біатлоністи **не братимуть участь** у світовому форумі, а термін дискваліфікації для них визначать пізніше (“Україна молода”, 14.02.2009); Звичайно, “Джавеліни” можуть зупинити танкову армаду. Але вони **не припинять війни** (“Газета по-українськи”, 02.02.2018); Я не знаю, як сильно треба заплющити очі і чим забити вуха моїм співвітчизникам, щоб не знати, не думати, **не бачити** цю **війну** (“День”, 06.04.2017); Тож насправді я ніколи цілковито **не полишала України** (“Експрес”, 30.10–06.11.2008); В те, що Кремль **не залишить без уваги Україну** в іншому випадку ніж за умов розвалу імперії, яку хибно називають федерацією, мабуть, важко повірити (“День”, 26.08.2017).

На вибір однієї з форм, як свідчить зібраний фактичний матеріал, впливають семантика і граматичні ознаки іменника. Зокрема, 90% іменників, що є назвами істот, уживаються в конструкціях обох різновидів у знахідному відмінку: **Батьки не впізнавали дочку** – *колись замкнута, мовчазна дівчинка стала частіше всміхатися, жартувати, навчилася користуватися косметикою* (“Дзеркало тижня”, 20–27.01.2007); **Утім це не засмутило шахрайку**, яка, називаючи себе ще й консультантом із питань юриспруденції, *вирішила “косити зелень” із довірливих громадян* (“Україна молода”, 30.08.2008); *І взагалі, той, хто орієнтується на такі списки, гідний жалю, бо він не знає свою жінку* (“Сьогодні”, 06.03.2017); **Жінку не бив, міг їсти зготувати...** (“Газета по-українськи”, 31.01.2007); *Киянин приїжджав до Львова, але до столиці свою обраницю не кликав* (“Україна молода”, 07.03.2012); *І коаліції під неї, мовляв, немає, та й Порошенко її кандидатуру не внесе* (“Українська правда”, 16.02.2017). Відповідно форм родового відмінка набувають лише 10% іменників, що є назвами істот. Попри зауваги І. Вихованця щодо активного вживання при перехідних дієсловах із заперечною часткою *не* родового відмінка іменників-назв істот [Вихованець, 2003: 47], у мові періодики іменники жіночого роду на позначення істот переважають у формі знахідного відмінка. Зважають на значення іменника й інші науковці, котрі радять вживати назву істоти у формі знахідного відмінка (*Не чіпай Оксанку!*) [Антисуржик, 1994: 27], а назву неістот – у родовому відмінку (*не звернув на це уваги*) [Антисуржик, 1994: 98].

Граматичне значення іменника, зокрема його належність до першої чи третьої відміни, також впливає на його відмінкову форму. У постпозиції форми знахідного відмінка іменників I відміни мають

перевагу над формами родового відмінка (55 : 45%), проте іменники III відміни значно частіше набувають форм родового відмінка, ніж знахідного (74 : 26%). Таку ж тенденцію спостерігаємо і в препозиції. Узагальнені дані наводимо в таблиці №2:

відміна	родовий відмінок	знахідний відмінок
постпозиція		
I	45%	55%
III	74%	26%
препозиція		
I	38%	62%
III	72%	28%

Таблиця 2. Співвідношення варіантних відмінкових форм іменників I та III відмін жіночого роду в заперечних конструкціях I типу

На думку М. Іванович, “тут на вибір форми впливає не сама категорія роду, а формальні і лексико-граматичні особливості цього класу іменників. Щодо формальних характеристик, ідеться про омонімію форм родового відмінка однини і знахідного множини, так що вживання цих іменників у знахідному відмінку може бути засобом елімінації можливих двозначностей...” [Іванович, 2004: 117]. За нашими спостереженнями, форму знахідного відмінка частіше набувають іменники I відміни, які можуть мати форми множини, отже, потенційно здатні до вказаної омонімії, пор.: *Головне, щоб люди не втрачали надію* (“Експрес”, 25.09–02.10.2008); *Не носіть мобілку на шнурку* (“Газета по-українськи”, 31.01.2007); ...з 2 квітня *Сергій Яценко уже не тренує команду* (“Україна молода”, 07.03.2012).

Іменники III відміни, як зазначалося, переважно мають форми родового відмінка. Більшість цих іменників належать до класу абстрактних, отже, не вживаються у множині, тож відсутня проблема розмежування омонімічних форм: *Дружина якось намагалася витягнути мене з цієї ситуації, але вона не розуміла суті проблеми* (“Київські відомості”, 29.08–04.09.2008); *Держави Антанти не визнавали української державності* (“Експрес”, 15–22.01.2009); ...*жінки не передають хлопцям відповідальності за самостійне життя...* (“Україна молода”, 07.03.2012).

У знахідному відмінку іменники III відміни спостережені в питальних і спонукальних реченнях: *І чому б зрештою не дозволити собі таку розкіш – перестати не спати ночами через українську політику?* (“Дзеркало тижня”, 27.01–03.02.2007); *Не читайте дитині мораль...* (“Молодь України”, 09.09.2006).

Інколи форми знахідного відмінка порушують мелодійність української мови: *Оператори не розголошують вартість хвилини доступу на мережі один одного* (“Дзеркало тижня”, 03.06–10.06.2007); *І хоча нова тканина повністю і не усуває необхідність прати її, та робити це можна буде рідше* (“Товариш”, 23–25.01.2007).

Конструкції II типу, де відмінкова форма іменника підпорядкована інфінітиву, відокремленому від заперечної частки словами, що входять до складу присудка, менш поширені. Вони складають лише 32% від загальної кількості (див. табл. 3).

Типи конструкцій	родовий відмінок	знахідний відмінок
I	33%	35%
II	5%	27%

Таблиця 3. Співвідношення варіантних відмінкових форм іменників жіночого роду в заперечних конструкціях (на матеріалі сучасної української періодики)

У конструкціях II типу також виділяємо два різновиди: 1) НЕ + дієслово + інфінітив + іменник у родовому чи знахідному відмінку (постпозиція); 2) іменник у родовому чи знахідному відмінку + НЕ + дієслово + інфінітив (препозиція). Зауважимо, що в межах кожного різновиду можливі варіанти цих конструкцій, наприклад, НЕ + дієслово + іменник у родовому чи знахідному відмінку + інфінітив; інфінітив + іменник у родовому чи знахідному відмінку + НЕ + дієслово; іменник у родовому чи знахідному відмінку + інфінітив + НЕ + дієслово та інші. Ми їх умовно об'єднали за ознакою постпозиція чи препозиція іменника відносно заперечення. Статистику наведено в таблиці №4:

	родовий відмінок	знахідний відмінок
I різновид (постпозиція)	18%	82%
II різновид (препозиція)	11%	89%

Таблиця 4. Співвідношення варіантних відмінкових форм іменників жіночого роду в заперечних конструкціях II типу

Якщо в I типі заперечних конструкцій перевага форм знахідного мінімальна, то в II типі в обох різновидах виявлено значне їхнє домінування. Це підтверджує припущення дослідників, що в таких випадках послаблюється вплив заперечної частки *не* [Беляєв, 1980: 83], пор.: ...14 липня *“Київавтодор”* провів зустріч із тими садівниками, які **не дали згоди на переселення з цієї території** (“Голос України”, 28.08.2008); ...Держкомрибгосп досі **не поспішає давати згоду на початок промислу** (“День”, 28.10.2008); Але це **не змінило ситуації**. Кордон, який називають демілітаризованою зоною, залишився на тій же 38-й паралелі (“День”, 16.04.2015); Бюджетом на 2018 рік на цю програму передбачено 400 млн грн., що в масштабах України **не здатні суттєво змінити ситуацію** (“День”, 08.03.2018); Тому запровадження норми про знижений кворум і **не вирішить проблеми штучного зриву зборів** (“Дзеркало тижня”, 20–27.01.2007); Один музей **не може вирішити цю проблему** (“Українська правда”, 11.01.2017); Майже рік я **не одержував пенсії, бо зняли групу** (“Україна молода”,

09.09.2006); *Я все життя працювала в Україні, а не “ДНР”, чому ж я не можу отримати українську пенсію?* (“Українська правда”, 16.03.2017).

Як і в конструкціях I типу, значною мірою вживання форм знахідного відмінка зумовлене прагненням уникнути омонімії: *...і винна у цьому держава, яка не може забезпечити націю достойним рівнем життя* (“Україна молода”, 07.03.2012); *...досі не можуть домовитися і знайти формулу об’єднання* (“Дзеркало тижня”, 03.06–10.06.2006);

Одним із чинників, що впливає на форму іменника, є належність останнього до категорії конкретних чи абстрактних назв. Узагальнені дані свідчать про те, що іменники жіночого роду з конкретним значенням у заперечних конструкціях переважно набувають форм знахідного відмінка. Уживання іменників з абстрактним значенням залежить від типу заперечної конструкції. Зокрема, у I типі заперечних конструкціях широко вживаються обидві форми з незначною перевагою генітива, у II типі переважає акузатив – 81% (див. табл. 5).

Типи конструкцій	конкретні назви		абстрактні назви	
	родовий відмінок	знахідний відмінок	родовий відмінок	знахідний відмінок
I	33 %	67%	54%	46%
II	8%	92%	19%	81%

Таблиця 5. Співвідношення варіантних відмінкових форм іменників жіночого роду з конкретним та абстрактним значенням у заперечних конструкціях

Вибір однієї з варіантних форм залежить також від приналежності іменника до розряду речовинних. М. Іванович дослідила, що “цей розряд іменників у заперечних реченнях найчастіше спостерігається в родовому відмінку” [Іванович, 2004: 118]. Наше дослідження виявило, що речовинні іменники жіночого роду переважно вживаються у формі знахідного відмінка: *Вона відштовхує частинки бруду, не пропускає воду та знищує неприємні запахи; Цього року Сергій Непійвода трохи ослаб, тому полуницю не садив; – Я згадала маму, – заплющує очі Мирослава. – Що не допомогла їй викопати картоплю* (“Газета по-українськи”, 26.01.2007); *Це як нове відро з гладкою емаллю й полірованою ручкою, проте з такою “невеличкою” дірочкою в дні, що ви ніколи не донесете воду від криниці до ганку* (“Сучасність”, 2002. – №2); *...колодязь, з якого вже давно не брали воду* (“Молодь України”, 24.01.2007); *Отож воду з криниці ще пити не можна* (“Дзеркало тижня”, 30.08–05.09.2008); *Нині такі проблеми відсутні, тож яру пшеницю не сіяли, хоч необхідний запас насіння був* (“Київська правда”, 04.04.2008); *Не п’ю горілку та газовану воду* (“Молодь України”, 25.01.2007); *А взагалі-то ми міжнародну комісію поважаємо, ось тільки горілку з нею пити не будемо...* (“День”, 26.05.2018).

Зібраний фактичний матеріал дав змогу виявити певні типи синтаксичних конструкцій, у яких послідовно вживаються форми знахідного відмінка іменників жіночого роду:

• інфінитив + іменник у знахідному відмінку + НЕ + дієслово: *На тілі вже були сильні опіки, а змити рідину не вдавалося – адже це виявилась кислота* (“Експрес”, 23–30.08.2008); *...врятувати дружину лікарям так і не вдалося* (“Експрес”, 25.09–02.10.2008); *В тому то й справа, що ніхто на Заході руйнувати Росію не збирався* (“День”, 26.08.2017); *Але, як справжній чоловік, визнати свою помилку я не схотів...* (“Україна молода”, 07.03.2012); *Мабуть, виконати цю обіцянку повною мірою поки що не дозволяє сума накопичених коштів* (“Дзеркало тижня”, 03.06–10.06.2006); *Але запустити нову установку не вдається* (“Дзеркало тижня”, 20–27.01.2007);

• іменник у знахідному відмінку + НЕ + дієслово + інфінитив: *Причому кінцеву цифру ніхто не наважується спрогнозувати* (“Урядовий кур’єр”, 28.08.2008); *Дуже погано мислив, руки тремтіли так, що ложку не міг тримати* (“Київські відомості”, 29.08–04.09.2008); *Таку людину ніхто не зможе вилікувати, жодна система чи практика...* (“Молодь України”, 25.01.2007); *Конкретну суму я не хотів би називати, але це невеликі кошти* (“Дзеркало тижня”, 18–25.02.2006);

• НЕ + дієслово + іменник у знахідному відмінку + інфінитив: *Довелось у КДБ підписати фігню, що не збирався радянську владу скидати* (“Газета по-українськи”, 25.01.2007); *Не можна систему цінностей, притаманну мешканцям західних регіонів, чи яку культивують на Сході, нав’язувати всій країні* (“Молодь України”, 25.01.2007).

Родовий відмінок у вказаних конструкціях представлений поодинокими прикладами, як-от: *Я підійшов, але пари мені так і не змогли підібрати* (“Молодь України”, 25.01.2007); *“Я народився під час війни, – згадував Іван Павло II, – і хоча сам не можу тієї війни пам’ятати, відчуваю велику вдячність і захват щодо тих, хто цю війну виграв”* (“Дзеркало тижня”, 30.08–05.09.2008).

Вибір однієї з варіантних форм іменника залежить і від граматичного виду дієслова. Зокрема, при дієсловах недоконаного виду частіше вживаються форми родового: *Галерист Антін Мухарський не пропускає жодної виставки в Українському домі...* (“Україна молода”, 26.05.2010); *Адже їхні традиційні ласощі не містять начинки* (“Газета по-українськи”, 24.01.2007); *Історики не дають однозначної відповіді на питання про походження цього виразу* (“Україна молода”, 14.02.2009); *...працівники редакції дев’ять місяців не отримували зарплати* (“Хрещатик”, 23.01.2007); *Дружина якось намагалася витягнути мене з цієї ситуації, але вона не розуміла суті проблеми* (“Київські відомості”, 29.08–04.09.2008); *Такої краси не бачила ніколи у житті* (“Високий замок”, 24–30.07.2014); *Не хочу нагнітати паніки, але по цифрах зрозуміло, що долар зростає* (“Експрес”, 15–22.01.2009).

У конструкціях з подвійним запереченням, які за змістом є стверджувальними, вживаються як родовий, так і знахідний відмінки: *Тож лялька просто не може не нести позитивної енергетики!* (“Україна молода”, 03.03.2017); *Але саме ставлення до справи не може*

не викликати поваги; Причому свою донорську функцію місто не виконати не може... (“Дзеркало тижня”, 14–20.02.2009); **Не можна не згадати і нинішню владу полкового міста – сільського голову Павла Корецького...** (“Україна молода”, 24.01.2007).

Трапляються обидві варіантні форми в одному реченні: *Доки добре не вивчу мову, роботи не шукаю* (“Газета по-українськи”, 06.03.2012); *Вони не бояться гарячої води, не всмоктують вологу та запахи* (“Газета по-українськи”, 24.01.2007); *Безвізовий режим, природно, не вирішить більшості проблем України, не зупинить агресивну війну Росії* (“День”, 07.04.2017). Таке вживання підтверджує думка І. Вихованця, що “знахідний і родовий відмінки після перехідних дієслів із заперечною часткою *не* в сучасній українській літературній мові використовуються деякою мірою суб’єктивно” [Вихованець, 1971: 27].

Отже, у публіцистичному дискурсі вживання форм іменників жіночого роду в заперечних конструкціях залежить від багатьох чинників. Крім позиції іменника відносно перехідного дієслова з часткою *не*, на вибір однієї з варіантних форм впливають лексико-граматичні та граматичні значення іменників, а також вид дієслова. Характерно, що форм знахідного відмінка в заперечних конструкціях переважно набувають назви істот, іменники з конкретним значенням, а також іменники І відміни (для уникнення омонімії форм родового відмінка однини і знахідного множини). Значне домінування знахідного відмінка в конструкціях II типу можна пояснити послабленою дією заперечення (у них відмінкова форма іменника підпорядкована інфінітиву, відокремленому від заперечної частки словами, що входять до складу присудка). Виявлено також типи заперечних конструкцій, у яких засвідчені лише форми акузатива. У родовому відмінку здебільшого вживаються іменники III відміни, а також абстрактні назви. Перспективним видається дослідження інших факторів, що впливають на вибір однієї з варіантних форм іменників жіночого роду в заперечних конструкціях сучасної української мови, зокрема й на матеріалі художнього стилю.

Література

1. Авраменко О. М., Блажко М. Б. Українська мова та література: Довідник. Завдання в тестовій формі: I ч. / О. М. Авраменко, М. Б. Блажко. – 7-е видання; доповнене. – К. : Грамота, 2017. – 586 с.
2. “Антисуржик. Вчимося ввічливо поводитись і правильно говорити”: посібник / За загальною редакцією Олександри Сербенської. – Львів : Світ, 1994. – 152 с.
3. Беляєв Ю. І. Родовий чи знахідний? / Ю. І. Беляєв // Культура слова. – 1980. – № 19. – С. 80–83.
4. Вихованець І. Р. Знахідний відмінок / І. Р. Вихованець // Українська мова : енциклопедія / [Ред. кол. : Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 209–210.
5. Вихованець І. Р. Знахідний – родовий у заперечних реченнях / І. Р. Вихованець // Питання мовної культури. – 1967. – № 1. – С. 68–72.
6. Вихованець І. Р. Синтаксис знахідного відмінка в сучасній українській літературній мові / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1971. – 120 с.

7. Вихованець І. Улюблений відмінок заперечних речень / І. Вихованець // Українська мова. – 2003. – №2. – С.47.

8. Іванович М. Форма прямого додатка в заперечних конструкціях в українській і сербській мовах / М. Іванович // Проблеми слов'янознавства. – 2004. – Вип. 54. – С. 113–121.

9. Караванський С. Секрети української мови / С. Караванський. – К. : УКСП “Кобза”, 1994. – 152 с.

10. Колібаба Л. Варіантність відмінкових закінчень іменників на тлі морфологічних норм української літературної мови кінця ХХ – початку ХХІ сторіч / Л. Колібаба // Українська мова. – 2014. – №1. – С.86-95.

11. Пазуняк Н. Проблеми, пов'язані з мовними стандартами в Україні // Про український правопис і проблеми мови. Збірник доповідей. – Нью-Йорк – Львів, 1997. – С.98–109.

12. Фаріон І. Мовна норма: знищення, пошук, віднова (культура мовлення публічних людей) : [монографія] / І. Фаріон. – Вид. 3-тє, доп. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. – 332 с.

13. Юносова В. О. Варіантність відмінкових закінчень іменників у сучасній українській літературній мові / В. О. Юносова. – К. : Знання України, 2003. – 126 с.

References

1. Avramenko, O., Blazhko, M. (2017). *Ukrainska mova ta literatura: Dovidnyk. Zavdannia v testovii formi: I ch.* [Ukrainian Language and Literature: Reference Book. Tasks in the Test Form: Part I], 7th ed., supplemented. Kyiv: Hramota [in Ukrainian].

2. “Antysurzhyk. Vchymosia vichlyvo povodytys i pravylnu hovoryty”: Posibnyk (1994) [Antisurgeon. Learn to Behave Politely and Speak Correctly: A Guide]. O. Serbenska (Ed.). Lviv: Svit [in Ukrainian].

3. Bieliaiev, Yu. (1980). *Rodovyi chy znakhidnyi?* [Generic or Accusative?], *Kultura slova* [Speech Culture], № 19, 80–83 [in Ukrainian].

4. Vykhoanets, I. (2004). *Znakhidnyi vidminok* [Accusative], *Ukrainska mova: entsyklopediia* [Ukrainian Language: Encyclopedia]. V. Rusanivskiy, O. Taranenko, M. Ziabliuk (Ed.), 2nd ed., corrected and supplemented. Kyiv: Vyd-vo “Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana, 209–210 [in Ukrainian].

5. Vykhoanets, I. (1967). *Znakhidnyi – rodovyi u zaperechnykh rechenniakh* [Accusative – Generic in Negative Sentences], *Pytannia movnoi kultury* [Questions of Linguistic Culture], № 1, 68–72 [in Ukrainian].

6. Vykhoanets, I. (1971). *Syntaksys znakhidnogo vidminka v suchasniï ukrainskii literaturnii movi* [Syntax of Accusative Case in Modern Ukrainian Literary Language]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].

7. Vykhoanets, I. (2003). *Uliublenyi vidminok zaperechnykh rechen* [Favorite Case of Negative Sentences], *Ukrainska mova* [The Ukrainian Language], № 2, 47 [in Ukrainian].

8. Ivanovych, M. (2004). *Forma priamoho dodatka v zaperechnykh konstrukttsiakh v ukrainskii i serbskii movakh* [The Form of Direct Application in Negative Constructions in the Ukrainian and Serbian Languages], *Problemy slovianoznavstva* [Problems of Slavic], vol. 54, 113–121 [in Ukrainian].

9. Karavanskyi, S. (1994). *Sekrety ukrainskoi movy* [Secrets of the Ukrainian Language]. Kyiv: UKSP “Kobza” [in Ukrainian].

10. Kolibaba, L. (2014). *Variantnist vidminkovykh zakinchen imennykiv na tli morfolohichnykh norm ukrainskoi literaturnoi movy kintsia XX – pochatku XXI storich* [Alternativeness of Case Endings of Nouns Against the Background of Morphological Norms of the Ukrainian Literary Language of the Late XX – Early XXI Centuries], *Ukrainska mova* [The Ukrainian Language], № 1, 86–95 [in Ukrainian].

11. Pazuniak, N. (1997). *Problemy, poviazani z movnymy standartamy v Ukraini* [Issues Related to Language Standards in Ukraine], Pro ukraïnskyi pravopys i problemy movy. Zbirnyk dopovidei [About Ukrainian Orthography and Language Problems. Collection of Reports.]. Niu-York – Lviv, 98–109 [in Ukrainian].

12. Farion, I. (2013). *Movna norma: znyshchennia, poshuk, vidnova (kultura movlennia publichnykh liudei) : monohrafiia* [Language Norm: Destruction, Search, Retrieval (Broadcasting Culture of Public people): Monograph], 3rd ed., supplemented. Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian].

13. Yunosova, V. (2003). *Variantnist vidminkovykh zakinchen imennykiv u suchasniï ukraïnskiï literaturniï movi* [Alternativeness of Case Endings of Nouns in Modern Ukrainian Literary Language]. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблему взаємодії варіантних форм родового та знахідного відмінків у заперечних конструкціях, що є актуальною для сучасного українського мовознавства. Труднощі розмежування обох варіантних відмінкових форм стосуються насамперед іменників жіночого роду, тому метою роботи було виявити та проаналізувати вживання вказаних форм у заперечних конструкціях української мови початку ХХІ ст. у публіцистичному дискурсі. Матеріалом для дослідження слугували заперечні конструкції (1200 одиниць), зафіксовані в сучасних періодичних виданнях України.

У статті проаналізовано формальні та лексико-семантичні особливості додатка, вживаного при перехідному дієслові із заперечною часткою *не*, а також схарактеризовано типи синтаксичних конструкцій із запереченням та виявлено тенденції у вживанні варіантних відмінкових форм іменників жіночого роду.

У кінці ХХ – на початку ХХІ ст. в усіх функціональних стилях української літературної мови засвідчено домінування в заперечних конструкціях іменників у родовому відмінку. Уживання форм знахідного відмінка деякі лінгвісти вважають порушенням граматичних норм української мови. Проте суцільна вибірка заперечних конструкцій із текстів публіцистики початку ХХІ ст. засвідчила переважання форм знахідного відмінка іменників жіночого роду. На вибір однієї з варіантних форм, як свідчить статистичний аналіз зібраного матеріалу, крім позиції іменника відносно перехідного дієслова з часткою *не*, впливають також інші чинники, зокрема лексико-граматичні та граматичні значення іменників, а також вид дієслова. Характерно, що форм знахідного відмінка в заперечних конструкціях переважно набувають назви істот, іменники з конкретним значенням, а також іменники І відміни (для уникнення омонімії форм родового відмінка однини і знахідного множини). Значну перевагу має знахідний відмінок у конструкціях, де відмінкова форма іменника підпорядкована інфінітиву, відокремленому від заперечної частки словами, що входять до складу присудка. У родовому відмінку здебільшого вживаються іменники ІІІ відміни, а також абстрактні назви.

Ключові слова: варіантність, відмінкова форма, іменник, родовий відмінок, знахідний відмінок, перехідне дієслово, заперечна конструкція.